

ЗЕЛЕНІ НАСАДЖЕННЯ ПАРКІВ МІСТА РІВНЕ: СТРУКТУРА ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Мельник Віра Йосипівна,

кандидат географічних наук, професор,
професор кафедри природничих наук

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID iD: 0000-0002-7301-8266

Scopus author ID: 57322756300

У представленій роботі проведений аналіз видового складу та екологічних груп дендрофлори парків міста Рівне, з'ясовані проблеми в системі озеленення та запропоновані заходи для оптимізації їх стану. З'ясовано, що систему озеленення міста утворюють три категорії зелених насаджень: насаджень загального користування – 79,53%, обмеженого користування – 12,79% і спеціального призначення – 7,68%. Визначено, що загальна забезпеченість жителів міста Рівне озеленими територіями становить 16,79 м² на 1 мешканця. Таксономічна структура дендрофлори вивчалася нами для кожного парку окремо. В місті парки розміщені нерівномірно по всій території. За період досліджень в парках обліковано 32908 особин деревно-чагарникових рослин. Тут зростають рослини, які належать до 3 відділів: Magnoliophyta, Pinophyta та Ginkgophyta. Встановлено, що 88,6% (27742 особини) дендрофлори належить до відділу Magnoliophyta, а 11,4% – до відділу Pinophyta (3768 особин). Відділ Ginkgophyta представлений однією особою в парку ім. Т.Г. Шевченка. Загалом дендрофлора парків представлена аборигенними, інтродукованими видами, культиварами та видами гібридного походження. Для оцінки забезпеченості умов зростання нами були визначені екологічні групи дендрофлори парків міста за вибагливістю до вологи, світла і родючості ґрунтів. Екологічна структура дендрофлори парків за вибагливістю до вологи представлена переважуючою групою мезофітів та ксеромезофітів, так як відсутні оптимальні умови зволоження ґрунту. Найменш представлена група гігрофітами (3 види). За ступенем вибагливості до інтенсивності освітлення переважна кількість видів належить до світлолюбних, малотіневитривалих. В цілому дендрофлора парків відповідає умовам освітлення. З'ясовано, що серед дослідженої дендрофлори парків більше половини видів потребують родючих ґрунтів, які забезпечені мінеральним і водним живленням. Переважно всі зелені насаджень загального користування в досліджуваних парках представлені мега- та оліготрофами і тільки незначна кількість видів зростають на ґрунтах середніх за родючістю. Рекомендовано ряд заходів, спрямованих на оптимізацію стану зелених насаджень парків та покращення їх ефективності.

Ключові слова: система озеленення міста, деревно-чагарникові рослини, парк, видовий склад та екологічні групи дендрофлори.

Melnyk Vira. Green plantings in parks of Rivne city: structure and ecological feat

The present study analyzes the species composition and ecological groups of dendroflora in the parks of Rivne, identifies problems within the urban greening system, and proposes measures to optimize their condition. The city's green infrastructure comprises three categories of planting: public green spaces (79.53%), restricted-access areas (12.79%), and special-purpose plantings (7.68%). Overall green-space provision is 16.79 m² per person. The taxonomic structure of dendroflora was examined separately for each park. Parks within the city are distributed unevenly across the territory. Over the study period, 32,908 individual trees and shrubs were recorded. Species belonged to three divisions (Magnoliophyta, Pinophyta, Ginkgophyta). It was established that 88.6% (27,742 individuals) of the dendroflora belong to Magnoliophyta, while 11.4% (3,768 individuals) belong to Pinophyta. The division Ginkgophyta is represented by a single specimen located in Taras Shevchenko Park. Overall, the dendroflora of the parks includes native species, introduced species, cultivars, and hybrids. To assess growing conditions, ecological groups of park dendroflora were identified based on their requirements for moisture, light, and soil fertility. The ecological structure of dendroflora in terms of moisture requirements is dominated by mesophytes and xeromesophytes, reflecting suboptimal soil moisture conditions. Hygrophytes are the least represented group (3 species). In terms of light requirements, most species are light-demanding and poorly shade-tolerant. In general, the dendroflora corresponds well to existing light conditions. It was found that more than half of the studied species require fertile soils with adequate mineral and water supply. Most public green spaces in the studied parks are represented by mega- and oligotrophic species, while only a small proportion grow on soils of moderate fertility. A set of measures aimed at improving the condition of green plantings and enhancing their effectiveness is proposed.

Key words: urban green infrastructure, trees and shrubs, park, species composition, ecological groups of dendroflora.

Вступ. Багатовікова історія людства свідчить про глобальні зміни в середовищі їх проживання, що супроводжується заміною природних екосистем на урбоекосистеми. Частка світового міського населення на початку ХХІ століття неспинно рухається до позначки 50%.

У містах сьогодення створюються антропогенні екосистеми з позитивним балансом шкідливих забруднень атмосферного повітря, водоїм і ґрунтового покриву. Природа втрачає функції самовідновлення, погіршується екологічна обстановка на урбанізованих територіях.

© Мельник В. Й., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Для вирішення проблем охорони природи на початку вісімдесятих років минулого століття був сформований новий екологічний підхід під назвою «Глобальна система моніторингу навколишнього середовища». В основі такого підходу вся жива і нежива природа в комплексі з системами саморегуляції підлягали вивченню, що дозволило продовжити розвиток цивілізації на планеті Земля. Проте, сьогоднішня потреба нових підходів, наукових рішень в вирішенні проблем урбоєкосистем, де озеленення займає провідну роль.

Дослідження озеленення урбанізованих екосистем обґрунтовані в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, озеленення паркових комплексів міст України вивчали Я.В. Генік, Р.Б. Дудин та ін. [1], В.Й. Мельник, Н.В. Денисюк [2], Л. Царик, І. Позняк [3]. Озеленення населених місць описував у своїх працях В.П. Кучерявий [4], дослідженню екологічного середовища міст присвячені праці В.П. Мороза [5] і В.М. Чайки [6]. Фітомеліоративну роль зелених насаджень вивчали Н. Г. Лук'ячук [7], М.М. Миленька [8], Н.В. Денисюк [9]. Європейські міські та регіональні дослідження щодо оцінки зелених насаджень, стратегії стійкого озеленення міст в країнах обґрунтовані в працях Т. Ваусан-Левет, R. Vreeker [10, 11], С.У. Jim [12] та ін.

Актуальність дослідження обумовлена суттєвими екологічними проблемами, а саме тенденцією до зменшення площ зелених насаджень за рахунок ущільнення забудови міста. Немаловажним є питання оптимізації озеленення території для забезпечення стабільності екосистеми міста.

Метою роботи є дослідження структури озеленення міста Рівне шляхом визначення ступеня озеленення території, аналізу функціональної структури зелених насаджень та вивчення таксономічної і екологічної структури дендрофлори парків.

Матеріали та методи. Виконання поставлених завдань забезпечили теоретичні, емпіричні та статистичні методи досліджень. При вивченні видового складу деревно-чагарникових рослин маршрутним методом використовували визначники та довідники.

Екологічні групи деревно-чагарникових рослин (вимогливість до вологи, світла і родючості ґрунту) встановлювали за узагальненими класифікаціями В.Я. Заячука [13]. Обчислення статистичних показників досліджуваних параметрів проводили загальноприйнятими методами з використанням програми MS Excell.

Результати та обговорення. Екологічний та санітарно-гігієнічний стан міської території тісно пов'язаний із ступенем її озеленення. Для різних міст площа і ступінь озеленення є різними, проте, головним принципом озеленення як в Україні, так і в країнах ЄС є принцип рівномірності [11].

Дослідження було проведено на території м. Рівне. Площа території міста становить 5824 га, За останніми доступними даними (станом на початок 2022 року) кількість населення м. Рівне становила 243873 особи. З урахуванням міграційних процесів цифра реальної кількості населення може відрізнятись від офіційної. Так, станом на квітень 2025 року в місті офіційно до-

датково зареєстровано 19 522 внутрішньо переміщених осіб. На території міста забудовані території займають лише 54%.

Для міста Рівне формування зелених насаджень здійснено шляхом поєднання природних ландшафтів і культивованих насаджень. Пояснювальна записка до Генерального плану розвитку міста свідчить, що всі озеленені території займають площу 414,2 га і потребують додатково 54,8 га.

Закладення місць відпочинку мешканців Рівне має свою історію, а система озеленення міста відображає індивідуальність історії його розвитку. Так, з початку ХХ століття чисельність населення міста зросла в 10 разів, а територія розширилась в 20,2 рази. Прикладом стрімкої урбанізації є територія теперішнього парку ім. Т.Г. Шевченка. З 1930 року впродовж 9-ти років ця територія слугувала місцем торгівлі, де місто Рівне мало славу торгової столиці Східної Європи. Тут проводилися «Великі Волинські Торги». Вже в той час на території було висаджено 200 декоративних дерев і кущів та декілька тисяч квіткових рослин. І тільки на початку 1940 року був заснований парк, якому 25 липня 1979 року присвоєний статус парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. По всій території міста, межі якого постійно розширювались, створювались нові місця для відпочинку, які з часом ставали парками, що існують і дотепер. Станом на 2000 рік в різних частинах міста налічувалось 4 парки площею від 21 га до 31,2 га, а на початок 2026 року в місті функціонує 12 парків, з них: 4 багатофункціональні парки загальною площею 46,7094га та 8 спеціалізованих парків площею 70,7259 га.

Систему озеленення міста утворюють озеленені території, які в залежності від призначення і розміщення відносяться до різних категорій міських насаджень. За даними Управління житлово-комунального господарства Рівненської міської ради систему озеленення міста забезпечують 3 категорії зелених насаджень, а саме: насаджень загального користування – 79,53%, обмеженого користування – 12,79% і спеціального призначення – 7,68% [9]. Найбільш значимим показником ступеня озеленення є зелені насадження загального користування, які займають площу 329,4га і до яких належать насадження парків, прибудинкових територій, скверів, набережних, гідропарків тощо. За розрахунками визначено, що загальна забезпеченість жителів міста Рівне озеленими територіями становить 16,79 м² на 1 мешканця [9]. Показник озеленення міста перевищує показник озеленених територій на 1 жителя для міст з різною кількістю населення, який становить 14,5 м² згідно Правил... [14]. Проте, за даними ВООЗ на одного мешканця в місті необхідно 50 м² зелених насаджень.

Зелені насадження спеціального призначення в місті різняться за функціональним призначенням. До них віднесені насадження транспортних магістралей і вулиць, санітарно-захисні зони підприємств, водоохоронні зони, лінії електропередач високої напруги, насадження розсадників і тепличних господарств, насадження кла-

довищ. Рядові посадки дерев становлять основні вуличні насадження. Площа зелених насаджень спеціального призначення в місті Рівне становить 31,8 га.

В обмеженому користуванні перебувають зелені насадження на площі 53,0 га, до яких відносяться насадження прибудинкових територій, шкіл, дошкільних закладів, вищих та середніх навчальних закладів, охорони здоров'я, культурно-освітніх і спортивно-оздоровчих закладів, складських приміщень тощо. Найважливішою часткою насаджень обмеженого користування є озеленені ділянки житлових територій, які належать до внутрішньо-квартальних та прибудинкових смуг.

Зауважимо, що 42,55% зелених насаджень загально-го користування відносяться до ділянок рекреаційного призначення, є місцем відпочинку жителів міста і безпосередньо впливають на стан навколишнього середовища. За даними Управління житлово-комунального господарства Рівненської міської ради в чотирьох багатофункціональних парках зареєстровано 6511 дерев і 13150 кущів і ліан, а у восьми спеціалізованих парках налічується 10005 дерев та 3166 кущів і ліан.

Таксономічну структуру дендрофлори ми вивчали для кожного парку окремо. За результатами аналізу зібраного матеріалу в парках міста обліковано 32908 особин деревно-чагарникових рослин. Тут зростають рослини, які належать до 3 відділів: Magnoliophyta, Pinophyta та Ginkgophyta. Встановлено, що 88,6% (27742 особини) дендрофлори належить до відділу Magnoliophyta, а 11,4% – до відділу Pinophyta (3768 особин). Серед представників відділу Magnoliophyta види *Taxus baccata* L. та *Larix polonica* Rasib, які занесені до Червоної книги України. Відділ Ginkgophyta представлений однією особиною реліктового виду *Ginkgo biloba* L., що зростає в парку ім. Т.Г. Шевченка. Загалом дендрофлора парків представлена аборигенними, інтродукованими видами, культиварами та видами гібридного походження, відмічена незначна чисельність адвентивних видів.

Для оцінки забезпеченості умов зростання нами були визначені та проаналізовані екологічні групи дендрофлори парків міста за вибагливістю до вологи, світла і родючості ґрунтів. Екологічна структура дендрофлори парків свідчить про переважаючі види мезофітів та мезоксерофітів, що обумовлено відсутністю штучного зрошення зелених насаджень для забезпечення оптимальних умов зволоження. Найменш представлена група за вибагливістю до вологи (3 види) є гідрофіти.

За ступенем вибагливості до інтенсивності освітлення переважна кількість видів належить до світлолюбних і малотіневитривалих. В цілому дендрофлора парків відповідає умовам освітлення.

З'ясовано, що серед дендрофлори парків міста більше половини видів потребують родючих ґрунтів, які забезпечені мінеральним і водним живленням. Проте, переважна кількість зелених насаджень загального ко-

ристування в парках представлені мегатрофами та оліготрофами і тільки незначна кількість видів зростають на ґрунтах середніх за родючістю.

Діючі державні, регіональні та місцеві програми забезпечують належне утримання наявних зелених насаджень в міській екосистемі, незважаючи на об'єктивні причини, які пов'язані з воєнним станом. Проте, з'ясовано, що існують проблеми в системі озеленення міста, про що свідчить оцінка їх сучасного стану. Основними проблемами є скорочення площ зелених зон шляхом забудови; старіння дерев і кущів при недостатній кількості їх заміни; значне ушкодження дерев *Viscum alba*; ураження всіх каштанів *Cameraria ohridella*; порушення «Правил утримання зелених насаджень» і невідповідність їх сучасним вимогам ведення паркового господарства, захаращеність територій, поширеність самосіву тощо.

Для збереження зелених насаджень на території міста необхідний професійний підхід догляду за ними, розроблення невідкладних охоронних і відновлюваних заходів для оптимізації їх стану, відновлення і збереження зелених зон міста та покращення їх ефективності. До комплексу заходів необхідно включити: розрідження насаджень в парках шляхом доглядових рубок; проведення санітарного і омолоджувального обрізання дерев і кущів, що втратили свою екологічну і декоративну цінність; часткова заміна видового складу насаджень сучасними видами і сортами дерев і кущів, які забезпечать комплекс фітомеліоративних, рекреаційних, естетичних та інших функцій; посилення контролю за фітопатологічним станом деревно-чагарникових видів і розроблення комплексу заходів по захисту насаджень від хвороб тощо.

Висновки. Дослідження засвідчують важливу роль зелених насаджень у створенні комфортного середовища для мешканців і формуванні сприятливого екологічного стану міста. Проте вимоги сьогодення потребують кардинальних змін в вирішенні багатьох питань щодо озеленення міст. Першочерговими завданнями, на наш погляд, є:

- розроблення нової методики технічної інвентаризації та паспортизації зелених насаджень та її проведення;
- розроблення методики оцінювання якісного стану озеленення територій;
- творення баз даних з обліку зелених насаджень для оцінки всієї системи озеленення міст України;
- створення цифрових карт міських зелених насаджень;
- вдосконалення систем озеленення, які забезпечать середовищезахисні і середовищезабезпечувальні функції;
- удосконалення класифікації зелених насаджень;
- розроблення концепції зеленого простору міста з урахуванням сучасних підходів до системи озеленення.

Література:

1. Генік Я. В., Дудин Р. Б., Дида А. П., Марутяк С. Б. Трансформаційні процеси в лісопаркових і паркових насадженнях урбанізованих екосистем Заходу України. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2017. Вип. 27 (10). С. 9–15.

2. Мельник В.Й., Денисюк Н.В. Таксономічна та екологічна структури дендрофлори парків і скверів міста Рівне. *Scientific developments of Ukraine and EU in the area of natural sciences : collective monograph*. Wloclawek, Poland : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. Part 2. P. 521–538. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-73-0/2.7>
3. Царик Л., Позняк І. До проблем озеленення і ролі паркових комплексів у функціонуванні урбоєкосистеми Тернополя. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Географія*. Тернопіль, 2016. № 1 (40). С. 263–270.
4. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць : підручн. Львів : Світ, 2005. 456 с.
5. Мороз П. І. Зелені насадження в оптимізації екологічного середовища промислового міста. *Вісник АНУ*. 2004. № 3. С. 33–37.
6. Чайка В. М. Екологія міських екосистем (урбоєкологія) : посіб. Київ : Компрінт, 2015. 337 с.
7. Лук'яничук Н. Г., Мартинюк Х. Я. Фітомеліоративна ефективність вуличних фітоценозів як один із параметрів екологічного виміру збалансованого розвитку міста. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. Львів, 2016. Вип. 14. С. 217–222.
8. Миленька М. М., Довганич Н. В. Біоіндикаційна і фітомеліоративна роль деревної рослинності в урботехногенних екосистемах. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2011. Вип. 21.16. С. 254–259.
9. Денисюк Н. В., Мельник В. Й. Сучасний стан озеленення території м. Рівне. *Біологія та валеологія : зб. наук. пр.* Харків : ХНПУ, 2019. Вип. 21. С. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.34142/23122218.2019.21.04>
10. Baycan-Levent T., Vreeker R., Nijkamp P. A Multi-Criteria Evaluation of Green Spaces in European Cities. *European Urban and Regional Studies*. 2009. 16 (2). P. 193–213. DOI: <https://doi.org/10.1177/0969776408101683>
11. Baycan-Levent T., Vreeker R., Nijkamp P. Multidimensional Evaluation of Urban Green Spaces: A Comparative Study on European Cities. 2004. URL: https://www.researchgate.net/publication/4795787_Multidimensional_Evaluation
12. Jim C. Y. Sustainable urban greening strategies for compact in developing and developed economies. *Urban Ecosyst.* 2013. 16. P. 741–761. DOI: <http://doi.org/10.1007/s11252-012-0268-x>
13. Заячук В. Я. Дендрологія. Львів : СПОЛЮМ, 2014. 676 с.
14. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10. 04. 2006 № 105. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06/page> (дата звернення 22.02.2026 р.).

References:

1. Henyk, Ya.V., Dudyn, R.B., Dyda, A.P., Marutiak, S.B. (2017). Transformatsiini protsesy v lisoparkovykh i parkovykh nasadzhenniakh urbanizovanykh ekosystem Zakhodu Ukrainy [Transformation processes in forest-park and park plantations of urbanized ecosystems of Western Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 27(10), PP. 9–15. [in Ukrainian]
2. Melnyk, V.Y., Denysiuk, N.V. (2020). Taksonomichna ta ekolohichna struktury dendroflory parkiv i skveriv mista Rivne [Taxonomic and ecological structure of dendroflora of parks and squares in Rivne]. In: *Scientific developments of Ukraine and EU in the area of natural sciences: collective monograph*. Wloclawek, Poland: Baltija Publishing, Part 2, PP. 521–538. <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-73-0/2.7> [in Ukrainian].
3. Tsaryk, L., Pozniak, I. (2016). Do problem ozelenennia i roli parkovykh kompleksiv u funktsionuvanni urboekosystemy Ternopolia [On the problems of greening and the role of park complexes in the functioning of the urban ecosystem of Ternopil]. *Naukovi zapysky of Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, 1(40), PP. 263–270. [in Ukrainian].
4. Kucheriavyi, V.P. (2005). Ozelenennia naselenykh mist [Greening of populated areas]. Lviv: Svit, PP. 456 p. [in Ukrainian].
5. Moroz, P.I. (2004). Zeleni nasadzhennia v optymizatsii ekolohichnoho seredovishcha promyslovoho mista [Green plantations in optimization of ecological environment of an industrial city]. *Visti AINU*, 3, PP. 33–37. [in Ukrainian].
6. Chaika, V.M. (2015). Ekolohiia miskykh ekosystem (urboekolohiia): posibnyk [Ecology of urban ecosystems (urban ecology): textbook]. Kyiv: Komprynt, 337 p. [in Ukrainian].
7. Lukianchuk, N.H., Martyniuk, Kh.Ya. (2016). Fitomeliioratyvna efektyvnist vulychnykh fitotsenoziv yak odyn iz parametriv ekolohichnoho vymiru zbalansovanoho rozvytku mista [Phytomeliiorative efficiency of street phytocoenoses as one of the parameters of ecological dimension of sustainable urban development]. *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy*, 14, PP. 217–222. [in Ukrainian].
8. Mylenka, M.M., Dovhanych, N.V. (2011). Bioindykatsiina i fitomeliioratyvna rol derevnoi roslynosti v urbotekhnohennykh ekosystemakh [Bioindicative and phytomeliiorative role of woody vegetation in urban-technogenic ecosystems]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 21(16), PP. 254–259. [in Ukrainian].
9. Denysiuk, N.V., Melnyk, V.Y. (2019). Suchasnyi stan ozelenennia terytorii m. Rivne [Current state of greening of Rivne city territory]. *Biolohiia ta valeolohiia: zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv: KhNPU, 21, PP. 21–30. <https://doi.org/10.34142/23122218.2019.21.04> [in Ukrainian].
10. Baycan-Levent, T., Vreeker, R., Nijkamp, P. (2009). A Multi-Criteria Evaluation of Green Spaces in European Cities. *European Urban and Regional Studies*, 16(2), PP. 193–213. <https://doi.org/10.1177/0969776408101683>
11. Baycan-Levent, T., Vreeker, R., Nijkamp, P. (2004). Multidimensional Evaluation of Urban Green Spaces: A Comparative Study on European Cities. URL: https://www.researchgate.net/publication/4795787_Multidimensional_Evaluation
12. Jim, C.Y. (2013). Sustainable urban greening strategies for compact cities in developing and developed economies. *Urban Ecosystems*, 16, PP. 741–761. <https://doi.org/10.1007/s11252-012-0268-x>

13. Zaiachuk, V.Ya. (2014). Dendrolohiia [Dendrology]. Lviv: SPOLOM, 676 p. [in Ukrainian].

14. Pravyla utrymannia zelenykh nasadzhen u naselenykh punktakh Ukrainy [Rules for the maintenance of green spaces in populated areas of Ukraine]. (2006). Nakaz Ministerstva budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 10.04.2006 № 105. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06/page> (accessed 22.02.2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 22.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026